

Kesä ja kärpäset - ja muut kiusaavat ötökät

Kesä tuo tullessaan paitsi ihanat ulkoilusajat ja odotetun laidunkauden, myös hevosia häiritsevät ötökät. Mutta millaiset hyönteiset hevosia kiusaavat ja miten? Seuraavassa tutustutaan Suomen suvessa esiintyviin tavallisimpiin hevosen kesänviettoa haittaaviin hyönteisiin ja hämähäkkiläimiin.

Etenkin kesäihottumahevosten omistajille lentävät ja purevat hyönteiset, erityisesti polttiaiset, ovat valitettavan tuttu jokakesäinen riesa. Allergiaa ja yliherkkyyttä voi esiintyä myös muita hyönteisiä kohtaan. Polttiaisten lisäksi muiden muassa kärpäset, paarmat, hyttyset ja mäkärät kiusaavat yhtälailla myös terveitä, ei-ihottumaisia hevosia. Lisäksi laidunruohon seassa vaanivat punkit. Onneksi hyönteiset ovat Suomessa pääosin kausittainen ongelma ja öiden kylmetessä syksyä kohden myös hyönteismäärät vähentyvät.

Hevosen suojaamiseen hyönteisiltä löytyy monenlaisia keinoja. Yleisimpinä erilaiset hyönteiskarkotteet ja ötökkäloimet. Varsinainen kesäihottuma on erityisesti Culicoides-suvun polttiaisten laukaisema yliherkkyyttä, jota hoidetaan tarkoituksenmukaisella ihottumalaimituksella, hyönteiskarkotteilla, hoitamalla ihoa ja pitämällä se puhtaana, ruokinnallisilla keinoilla sekä tarvittaessa lääkkein. Karkotteita on tärkeää lisätä riittävän usein, jotta suojaava teho säilyy. Helmikuussa 2019 amerikkalaisyliopistojen tutkimuksessa havaittiin erityisesti seepra-

kuosisten loimien haittaavan hyönteisten laskeutumista hevoseen. Puustoiset kohdat sekä asialliset katokset laiturilla tarjoavat jonkin verran suojaa auringossa viihtyviltä hyönteisiltä. Myös lantakasojen poistaminen laitumelta voi vähentää hyönteisten määrää. Pahimpaan ötökkäaikaan hevosen voi ottaa myös sisälle talliin suojaan.

Kärpäset

Ensimmäisenä hevossa viihtyvistä ötököistä tulevat todennäköisesti mieleen kärpäset, jotka eivät tyydy vain ulkoelämään vaan viihtyvät mainiosti myös tallissa. Kärpästen heimoon, Muscidae, kuuluu yli 900 lajia. Kärpäset voidaan karkeasti jaotella suuosien perusteella pistäviin ja ei-pistäviin kärpäsiin. Pistävät kärpäset rikkovat ihon ja käyttävät ravinnokseen verta ja kudokset. Ei-pistävät iholla oleilevat lajit taas syövät esimerkiksi hikeä, kyynelnestettä ja haavaeritteitä, hakeutuen etenkin hevosten päähän ja silmien lähialueille sekä haavoihin ja paranemista. Kärpäset voivat myös levittää

tulehduksia ja tauteja aiheuttavia bakteereja. Monet hevosen ympärillä pörräävistä kärpäslajeista ruokailevat kuitenkin pääosin esimerkiksi lantakasoissa, eivätkä siten haittaa varsinaisesti hevosta itseään.

Huonekärpänen on tavallisin tallista tavattava laji. Aikuinen kärpänen 6-9 mm pituinen, harmaanmusta ja kaksisiipinen. Keskiruumissa näkyy neljä pitkittäissuuntaista juovaa. Huonekärpänen suosii muniensa orgaanista, hajoavaa materiaalia, kuten lantaa ja rehujätteitä. Valkoisista munista kehittyvät muutamissa tunneissa vaaleankeltaisia toukkia. Lopulta toukat koteloituvat ja kotelosta kuoriutuu aikuisia kärpäsiä. Huonekärpäsen elämänsykli kestää yleensä kahdesta kolmeen viikkoon. Kaikki kehitysvaiheet voivat myös talvehtia. Hevosen kannalta huonekärpänen on suhteellisen harmiton, joskin ärsyttävä syödessään eritteitä hevosen iholta.

Myös huonekärpästä pienempi lamppukärpänen viihtyy tallissa ja käyttää ravinnokseen hevosen hikeä ja muita eritteitä. Lamppukärpänen on 5-8 mm pituinen ja tummassa ruumiissa on erotettavissa kel-

- Kesässä on hyvät ja huonot puolensa. Kuva: Pinja Kyöstilä
- ▲ Ötököille herkkä hevonen hyötyy suojaaloimista. Ihottumahevonen tarvitsee tiheästi kudotun ihottumalaimen päähuppuineen. Kuva: Pinja Kyöstilä

taista. Koiraat parveilevat varjoisissa paikoissa joskus voimakkaastikin.

Pistokärpänen muistuttaa ulkonäöltään huonekärpästä, mutta niillä on selvästi erotuva, eteenpäin suuntautunut imukärsä. Kooltaan pistokärpänen on 5-7 mm. Naaras voi muniä esimerkiksi mätäneviin olkiin tai heiniin tai eläinten ulosteita ja kasvijätteitä sisältäviin lantatunkioihin. Pistokärpänen imee hevosesta verta tavallisesti raajojen, kylkien, selän tai vatsan alueilla jättäen kivuliaan pistojäljen. Pistokohtaan iholle jää usein laaja ja selvärajainen kohouma, joita voi esiintyä muutaman pistojäljen muodostamina ketjuina.

Paarmat

Ensimmäiset kivuliaasti purevat, kaksisiipiset, vankkarakenteiset paarmat ilmestyvät lämpötilan kohotessa pörräämään laiturille ja talliympäristöön. Niitä esiintyy erityisen runsaasti kesän hellepäivinä. Suomessa merkittävimmät hevosia ahdistelevat lajit kuuluvat suppupaarmoihin, sokkopaarmoihin ja nautapaarmoihin ("hevospaarmat"). Nautapaarmat ovat suurikokoisimpia paarmojamme ja niillä on tummassa ruumiissaan läpikuultavat tai rusehtavat siivet. Kirjavat sokkopaarmat tunnistaa kolmion-

mallisesta muodostaan ja siipien tummista juovista. Rusehtavan harmaa suppupaarma pitää läpikuultavia siipiään nimensä mukaisesti supussa takaruumiin myötäisesti.

Vain naaraspaarmat imevät verta. Paarma vaurioittaa ihon pintaa leikkaamalla sitä terävillä suuosillaan ja imee sitten tihkuvan veren. Etenkin paarmien pureutumisen ihoon tuottaa hevoselle kipua ja paarmien ruokailu keskeytyy usein häätötoimenpiteeseen. Kohde-eläintä vaihtaessaan paarmat saattavat levittää erilaisia tartuntatauteja. Kun paarma ehtii viipyä iholla rauhassa tarpeeksi pitkään häiritsemättä, se erittää sylkirauhasistaan veren hyytymistä estävää ainetta jatkaen ruokailuaan eikä enää välitä häätöyrityksistä. Puremakohta kutiaa ja siitä voi vuotaa verta.

Naaraat munivat yleensä kosteaan ympäristöön kasvien lehdille tai kiven pinnalle. Toukat talvehtivat ja koteloituvat keväällä. Joidenkin lajien toukkavaihe voi kestää useammankin vuoden. Aikuiset paarmat kuoriutuvat kotelosta parin viikon aikana.

Polttiaiset

Suomessa erittäin yleiset polttiaiset ovat pieniä, vain noin parin millin pituisia lentäviä hyönteisiä. Hyvänä tuntomerkinä toi-

mivat paljaallakin silmällä nähtävät kirjavat siivet. Päässä on pitkät tuntosarvet. Aikuiset polttiaiset käyttävät ravintona pääasiassa kukkien mettä, mutta naaras tarvitsee muniä tuottaakseen myös verta. Naaras voi lajista riippuen muniä kosteaan maahan kymmenistä jopa satoihin muniin. Toukat kehittyvät useimmiten laidunten juoma- paikkojen läheisyydessä, jossa maa pysyy jatkuvasti kosteana ja siihen on sekoittunut lantaa. Toukat syövät ympäristöstään pieniä selkärangattomia, bakteereja, sieniä, leviä ja muuta eloperäistä ainesta. Polttiaiset häiritsevät hevosia etenkin yöllä ja aamuvaiheissa. Myös päiväaktiivisia lajeja löytyy. Sitkeimmät lajit kiusaavat hevosia pitkälle syksyyn ja selviävät vielä +4 asteen lämpötilassakin.

Eri polttialajit ovat erikoistuneet ruokailemaan eri osissa hevosta. Osa lajeista imee verta ja osa taas rikkoo paarmojen tavoin ihon ja syö vauriosta tihkuvaa verta ja kudokset. Polttiaisten jäljiltä hevoseen jää kutisevia ja kirveleviä pistojälkiä, joita hevonen hankaa mielellään. Suotuisina kesinä polttiaisia voi esiintyä suurinakin massoina, mutta massaesiintymät onneksi katoavat usein nopeasti. Kutisevien jälkien lisäksi polttiaiset voivat myös levittää tautteja. Osalle hevosista kehittyvät polttiaisten

toistuvien puremien seurauksena yliherkyys, joka oireilee voimakkaana kutisevana ihottumana, usein erityisesti otsan, harjan ja hännän sekä sään alueella. Pahimmillaan hevonen saattaa hangata ihonsa rikki.

Avonaisella, tuulisella laiturilla poltti-aitien on vaikeampi lentää kuin suojaismalla laiturilla. Pieni koko tekee kuitenkin poltti-aitien täydellisestä torjunnasta hankalaa.

Mäkärät

Mäkärät ovat hieman polttiaisia isompia, kärpistä muistuttavia kaksisiipisiä hyönteisiä. Niiden pituus vaihtelee puolestatoista viiteen milliin. Tumma ruumis on tanakka ja keskiruumis kyttyrämäisesti kaarella. Väritömät siivet ovat lepoasennossa tiiviisti yhteen puristettuna. Tuntosarvet ovat pienet ja takanat. Suomessa esiintyy kymmeniä eri mäkärälajeja.

Myös mäkärästä vain naaraat imevät verta. Mäkärä vaurioittaa ihoa saamaisilla suosilla ja imee ihovaurioon kertyvän veren, jättäen jälkeensä kivuliaan jäljen. Verta imevä mäkärä ei häätöryityksistä juuri piittaa ja jatkaa ruokailuaan häirittynäkin. Naaraan munii virtaavassa vedessä oleviin kiviin ja kasvillisuuteen ja lämpimissä oloissa munista kuoriutuu toukkia muutamasena päivässä. Viileissä olosuhteissa munat saattavat kuoriutua vasta talvehtimisen jälkeen. Toukka hakeutuu virtaavaan veteen koteloitumaan. Kotelosta kuoriuduttaan aikuiset mäkärät käyttävät ensiravinnokseen kukkien mettä. Tämän jälkeen koiraat hakeutuvat parveilemaan tavallisesti selvästi

erottuvien maastomerkkien kohdille.

Aktiivisimmillaan mäkärät ovat aamuisin ja iltaisin, erityisesti lämpiminä ja pilvisinä päivinä. Sisälle talliin mäkärät eivät tule, mutta ne ahdistelevät erityisesti laiturilla olevia hevosia. Mäkärät iskevät erityisesti hevosen raajoihin, päähän ja vatsan alle. Päässä ne viihtyvät korvalehtien sisäpinnalla ja ryömivät jopa korvakäytävään, jonne voi puremista kehittyä voimakaskin ihotulehdus.

Hyttysset

Hyttysset ovat varmasti kaikille tuttuja, erityisesti tiheän kasvillisuuden ja vesistöjen lähellä viihtyviä iniseviä verenimijöitä. Hevosten kimpussa ne viihtyvät erityisesti yöaikaan ja pilvisinä päivinä. Suomessa tavataan noin 40 eri hyttyslajia, yleisin niistä on todennäköisesti metsähyttynen. Kapearunkoisen kaksisiipisen hyönteisen pituus vaihtelee kahden ja kymmenen millin välillä. Raajat ovat pitkät ja ohuet. Lepoasennossa hyttynen pitää siipiä tiiviisti takaruumiin myötäisesti painettuina. Koiraan tuntosarvet ovat tuuhean karvoituksen peittämät, jotta se kykenee paremmin paikallistamaan siivillään ininää pitävän naaraan.

Hyttysilläkin vain naaraat käyttävät ravinnokseen verta. Useimpien lajien naaraat munivat muutaman sata munaa seiso-vaan veteen, kuten ojiin, lammikoihin tai sadevesiastioihin. Parhaimmillaan munat kuoriutuvat jo muutaman päivän kuluessa munimisesta, mikäli lämpötila on otollinen. Osalla lajeista munat voivat myös talvehtia. Toukat ovat vesieläimiä ja tarvitsevat kehittä-

tyäkseen edes ohuen kerroksen vettä. Lisäksi ne tarvitsevat happea, jota ne ottavat veden pinnalta ilmasta ruumiin ilma-aukkojen kautta. Lyhimmillään toukkavaihe kestää viikon, jonka jälkeen seuraa kotelovaihe. Osa lajeista talvehtii ja toukat jatkavat kehitystään vasta seuraavana keväänä. Kotelosta kuoriutuu muutamien päivien tai viikkojen kuluessa nuoria hyttysiä, jotka käyttävät ravinnokseen kukkien mettä. Pian hyttysset parittelevat ja naaraat tarvitsevat verierian, jotta munien kehittyminen käynnistyy.

Hyttysset voivat levittää monenlaisia sairauksia, jonka lisäksi ne voivat aiheuttaa ihon yliherkkyysreaktioita ja jopa verenhukkaa. Eri hevoset reagoivat hyttysenpistoihin eri tavoin.

Punkit

Hämähäkkieläimiin kuuluvia punkkeja tuntuu näkevän harvoin kiinnittyneenä hevoseen, mutta nekin voivat käyttää ravinnonlähteenään hevosta. Suomalaisilla laiturilla vaativat erityisesti Ixodidae-heimon kuuluvat puutiaiset.

Puutiaisilla on kova kitiinikuori ja hämähäkkieläimille tyypillisesti kahdeksan raajaa. Puutiainen ankkuroiduu tiukasti ihoon imukärsää ympäröivillä, terävillä kitiiniväksillä. Aikuinen naaras on noin 2,5-5 mm kokoinen ja kasvaa verta imiessään jopa herneen kokoiseksi. Väriältään naaraan takaruumis on vaalean punaruskea ja eturuumis tummanruskea. Koira on selvästi naarasta pienempi ja väritykseltään kokonaan tummanruskea tai musta. Aikuisten puutiaisten lisäksi aktiivisia, verta imeviä kehitysvaiheita ovat pienikokoinen, noin puolen millin pituinen toukkamuoto, eli larva ja vajaan kahden millin mittainen nymfi.

Puutiaiset kiipeävät odottamaan sopivaa isäntäeläintä kasvillisuuden sekaan, aikuiset muodot jopa yli metrin korkeuteen, ja tarttuvat sieltä ohikulkevaan eläimeen. Vanha uskomus siitä, että punkit pudotautuisivat isäntäänsä puista ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Ihanteellinen elinympäristö puutiaiselle on kostea, puita tai pensaita kasvava ja aluskasvillisuudeltaan runsas rantaniitty. Isäntäeläimen löytänyt punkki ryömii iholla etsien sopivan kohdan ja pureutuu sitten ihoon imemään verta usean päivän ajaksi. Sekä koiraat, että naaraat imevät verta. Koiraat parittelee yleensä ihossa kiinni olevan naaraan kanssa ja tämän jälkeen naaras irrottautuu ja munii karikerrokseen jopa pari tuhatta munaa. Pian tämän jälkeen naaras kuolee. Larvat kuoriutuvat yleensä seuraavana kesänä.

Puutiaisen purema itsessään voi aiheuttaa ihoärsytystä, mutta ne levittävät myös

erilaisia sairauksia, joista tunnetuimpana myös hevosiin tarttuva borrelioosi. Säännölliset punkkitarkastukset ovat siis tarpeen ja puutiaisen kannattaakin poistaa hevosesta heti sen huomattuun taudin ennaltaehkäisemiseksi.

Mahasaivartaja ja hirvikärpänen

Mahasaivartaja on hieman mehiläistä muistuttava, kiillääsiin kuuluva alle kahden sentin pituinen karvainen, siivekäs hyönteinen. Naaraan takaruumis on alaspäin kaareutunut. Aikuiset hyönteiset ovat hevosen ympärillä pörrätessään lähinnä ärsyttäviä ja saavat hevoset hermostuneiksi. Varsinaisesti ongelmia hevoselle aiheuttavat kuitenkin mahasaivartajan toukat, käpymadot, jotka ovat hevosen sisäloisia. Mahasaivartaja munii hevosen karvapeitteeseen, erityisesti jalkoihin, joista munat kulkeutuvat hevosen suuhun sen hinkatessa niitä. Lisää käpymadoista tämän lehden sivulla 22.

Hirvikärpänen on erityisesti loppukesän ja syksyn riesa. Ruskehtavalla, litteällä, karvaisella, noin 5-6 millin pituisella kärpäsellä on selvästi havaittava imukärsä ja vahvat kynnet. Siivet ovat takaruumiin päällä suoraan taaksepäin suunnattuina. Hirvikärpänen vaanii saalistaan puiden oksilla,

erityisesti havupuissa. Sen tavoitteena on päästä aterioimaan ja munimaan hirvieläinten turkkiin, mutta voi lajista erehtyessään purra muitakin eläimiä, kuten maastossa liikkuvia hevosia. Laskeuduttuaan isäntäeläimeen hirvikärpänen pudottaa siipensä muniakseen ja näin ollen voi jäädä mönkimään myös hevosen karvapeitteeseen tai jouhiin. Hevosen hirvikärpäset eivät kuitenkaan muni. Loppukesän maastoretkillä

hevoset voivat olla todella ärsytyneitä hirvikärpästä, eivätkä ihmisetkään säästy näiltä kypärän alle mönkiviltä hyönteisiltä. Suojautumista voi yrittää vaateuksella ja hevosen loimituksella sekä hyönteiskarkotteilla.

Pinja Kyöstilä

Lähteitä ja lisälukemista:

- Suomen Hevostietokeskus ry, n.d. Suojaa hevosia kesän hyönteisiltä. Saatavilla osoitteessa www.hevostietokeskus.fi -> Hoito -> Hevosen pitopaikka -> Laitumella pito -> Suojaa hevosta hyönteisiltä
- Nikander S. & Saari S., 2006. Elinympäristönä hevonen - hevosen loiset ja loissairaudet. Saatavilla osoitteessa helda.helsinki.fi/handle/1975/1484

▼ Nautapaarma. Kuva: Pixabay

BLACK HORSE

EST 1982

**Raakarvasva 99,9 %
omega 3-rasvahappoja 35 %
joista
EPA 18 %
DHA 12 %**

Black Horse Omega-3 on luontainen omega-3 rasvahappojen lähde joka sopii täydentämään kaikkien hevosten perusravintoa jotta ravintoaineiden saanti olisi tasapainossa. Black Horse Omega-3 on miedon tuoksuinen ja makuinen.

Annostelu:
Hevonen: 30-50 ml/ päivä
Sekoitetaan ruuan joukkoon.

Lue tästä
ELL Maria Pyykösen artikkeli:
HEVONEN JA OMEGA-3

Lisää: biofarm.fi
FB & IG @biofarmoy
#blackhorserehut

BLACK HORSE-TUOTESARJAA MYyvät USIEIMMAT MAATALOUS- JA HEVOSTARVIKELIIKKEET SEKÄ HEVOSOSASTOT